

Nemška kolonizacija kamniškega okrožja v letih 1941–1945¹

Damjan Hančič*

Potrjeno – Accepted: 23. 10. 2023 | Objavljeno – Published: 21. 12. 2023

1.01 Izvirni znanstveni članek
UDK 94(497.4Kamnik) "1941/1945"

Damjan Hančič: Nemška kolonizacija kamniškega okrožja v letih 1941–1945. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 94=59(2023), 4, str. 79–101

V prispevku avtor dosedanje bazične raziskave o nemški kolonizaciji kamniškega območja v času okupacije med drugo svetovno vojno dopolni z dodatno odkritim arhivskim gradivom v zvezi s tem. Nemška kolonizacija, ki je predstavljala le enega izmed številnih pomembnejših ukrepov nemškega okupatorja na tem območju, je potekala v dveh fazah: v prvih mesecih po okupaciji je nemški okupator naselil zlasti nemške funkcionarje, uradništvo in učitelje, druga faza, ki se je izvajala pozno poleti in jeseni 1942, pa je bila manj uspešna, saj se je na prej slovenske kmetije naselilo zgolj 15 nemških kmetov z družinami, in še ti so se soočali s številnimi težavami.

Ključne besede: okupacija, Kamnik, germanizacija, kolonizacija, druga svetovna vojna.

1.01 Original Scientific Article
UDC 94(497.4Kamnik) "1941/1945"

Damjan Hančič: German colonisation of the Kamnik area from 1941 to 1945. Review for History and Ethnography, Maribor 94=59(2023), 4, pp. 79–101

In the present article, the author complements the existing basic research on the German colonisation of the Kamnik area during the occupation during the Second World

¹ Študija je nastala v okviru raziskovalnega programa *Kršitve človekovih pravic in temeljnih svoboščin na slovenskem ozemlju v 20. stoletju* (P6-0380), ki ga sofinancira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije (ARIS) iz državnega proračuna.

* Dr. Damjan Hančič, znanstveni sodelavec (ORCID identifier 0009-0002-1885-1885), Študijski center za narodno spravo, Tivolska 42, SI – 1000 Ljubljana, Slovenija, damjan.hancic@scnr.si. – *Damjan Hančič, PhD, Research Associate* (ORCID identifier 0009-0002-1885-1885), *Study Centre for National Reconciliation (SCNR), Tivolska 42, SI – 1000 Ljubljana, Slovenia, damjan.hancic@scnr.si.*

War with additional archival material discovered in this regard. The German colonisation, which constituted only one of the many humiliating measures taken by the German occupier in the area, took place in two phases: in the first months after the occupation, the German occupier settled mainly German officials, clerks and teachers, while the second phase, which took place in the late summer and autumn of 1942, was less successful, with only 15 German farmers and their families settling on the previously Slovenian farms, yet they faced many difficulties.

Keywords: occupation, Kamnik, Germanisation, colonisation, World War II.

UVOD: STANJE RAZISKAV O MEDVOJNI NEMŠKI KOLONIZACIJI KAMNIŠKEGA OBMOČJA

Nemška kolonizacija oz. načrtno naseljevanje Nemcev na severnih območjih današnje Slovenije je bila eden od osnovnih ukrepov nemških oblasti v času druge svetovne vojne. Zajela je slovenske pokrajine, ki so bile okupirane spomladi 1941 (slovenski del Koroške, slovensko Štajersko in Gorenjsko), ne pa tistih predelov, ki jih je nemški okupator zasedel šele septembra 1943 (Dolenjska in Notranjska ter Slovensko primorje) in jih vključil v upravno-politično tvorbo Jadransko Primorje. O nemških načrtih za ponemčenje oz. germanizacijo vzhodnega dela Gorenjske, ki je v času druge svetovne vojne tvorilo upravno-politično okrožje Kamnik, je osnovno raziskavo pred desetletji opravil že pokojni zgodovinar prof. dr. Tone Ferenc, ki je to objavil v svojih študijah v sklopu predstavitve tovrstnih ponemčevalnih procesov na celotnem nemškem okupacijskem območju. Pri tem se je med drugim oprl tudi na arhivsko gradivo poverjenika za kmetijstvo pri deželnem svetniku za okrožje Kamnik, t. i. okrožnega kmetovalca, Heinricha Burgstallerja. Ta je v letih 1941 in 1942 sestavil več elaboratov o agrarnih in prehrabnih vprašanjih okrožja Kamnik pod nemško okupacijo.² Elaborati se danes hranijo v Arhivu RS v fondu pod signaturo SI AS 1603 »Deželni svetnik za okrožje Kamnik«, t. e. (arhivska škatla) št. 41. Za nemško kolonizacijo najbolj pomembni Burgstallerjevi elaborati pa so bili že takoj po vojni izločen iz omenjenega fonda, saj ga je »Komisija za ugotavljanje zločinov okupatorjev in njihovih pomagačev za Slovenijo« poslala tovrstni državni komisiji v Beograd, kjer ga še danes hrani Vojno-istorijski arhiv v Beogradu. Pri nedavnem bolj podrobnem preučevanju Burgstallerjevih elaboratov za potrebe raziskav medvojne prehranske oskrbe kamniškega okrožja in značilnosti okupacijske uprave na tem območju pa se je odkrilo še nekaj novega gradiva v zvezi s to problematiko. To gradivo dodatno osvetljuje prizadevanja nemških okupacijskih oblasti za ponemčenje tega

² ARS, SI AS 1603, Deželni svetnik za okrožje Kamnik (dalje: DS Kamnik), t. e. 41, Zadeve okrožnega kmetijskega poverjenika pri političnem komisarju v Kamniku; elaborati.

območja, zlasti preko ukrepov za hkratno povečanje tedaj zelo slabe kmetijske proizvodnje; priča pa tudi o izzivih in težavah nemških naseljencev na tem območju in odklonilnem stališču lokalnega slovenskega prebivalstva do njih.

I. OKUPACIJA, OKUPATORJEVA UPRAVNA RAZDELITEV GORENJSKE IN KAMNIŠKEGA OBMOČJA, PRVI PONEMČEVALNI UKREPI

Sile osi z Nemčijo in Italijo na čelu so 6. aprila 1941 napadle Kraljevino Jugoslavijo ter v nekaj dneh zlomile odpor jugoslovanske vojske in si po kapitulaciji med seboj razdelile jugoslovansko ozemlje. Dravsko banovino (jugoslovanski del Slovenije) so si razdelile Nemčija, Italija in Madžarska, majhen del pri Bregani tudi Neodvisna država Hrvaška (NDH).³ Vsi okupatorji so hoteli okupirane pokrajine čimprej in čimbolj temeljito vključiti v svoj državnopravni sistem, saj je bil cilj vsem enak: potujčiti in s tem uničiti slovenski narod kot etnično enoto, kar so začeli izvajati takoj vsak na svoj način, z različnimi sredstvi in ostrino; k temu so sodile na primer sprememba zunanjega videza dežele, prepoved rabe slovenskega jezika, uvedba okupatorjevega šolstva, uničevanje slovenske kulture, ukinitve političnih strank, društev in organizacij, aretacije narodnozavednih Slovencev, deportacije, prisilno delo, pošiljanje v koncentracijska taborišča, streljanje talcev...). Nemški in madžarski okupatorji so hoteli potujčiti Slovence brezkompromisno in kratkoročno s popolnim uničenjem vsega slovenskega, italijanski pa so skušali svoj cilj doseči na nekoliko mehkejši način, z navidezno avtonomijo Ljubljanske pokrajine, dvojezičnim šolstvom in z daljšim rokom italijanizacije.⁴

Štajersko, Gorenjsko ter 90 km dolg in od 10 do 15 km širok pas južno od Save na Dolenjskem je zasedla nemška vojska. Za to območje je Hitler izbral tak okupacijski sistem, kot ga je prej uvedel v Alzaciji, Lotaringiji in Luksemburgu. Nemci so zasedeno ozemlje razdelili na dvoje in v vsakem delu uvedli ločeno civilno upravo, ki sta jo vodila od Hitlerja imenovana šefa civilne uprave. Območje Gorenjske z ljubljanskim Posavjem in Mežiško dolino z Dravogradom so združili v območje skupne civilne uprave pod imenom »*Zasedena območja Koroške in Kranjske*« ter ga podredili sosednjemu gavu Koroška. Hitler je določil prehodno civilno upravo, ki jo je vodil šef civilne uprave in namestnik koroškega gavljaterja Franz Kutschera.⁵ Svoje posle je

³ Ajlec in Repe, *Razkosana Slovenija*, str. 71–86.

⁴ Marjan Žnidarič, Vpliv okupacije na življenje Slovencev leta 1941, str. 193.

⁵ Franz Kutschera (1904–1944), avstrijski nacistični funkcionar, brigadni general in vojni zločinec. Od 14. aprila do 16. decembra 1941 je bil šef civilne uprave za Gorenjsko in Mežiško dolino s sedežem na Bledu, nato deloval na zasedenem ozemlju Sovjetske zveze in Poljske.

prevzel 30. aprila 1941 in si svoj sedež uredil najprej v hotelu Toplice na Bledu, januarja 1942 pa je bil sedež civilne uprave za Gorenjsko prenesen v Celovec. Kutschero je 16. decembra 1941 zamenjal novi koroški gauleiter dr. Friederick Rainer.⁶ Tako je leta 1941 Gorenjska, ki je v času avstro-ogrske monarhije predstavljala severni del dežele Kranjske skupaj z Mežiško dolino, ki je bila do leta 1918 sestavni del dežele Koroške, »de facto«⁷ postala del državnega gaua Koroške (Reichsgau Kärnten),⁸ ki je po »anšlusu« obsegal poleg današnje in predvojne avstrijske zvezne dežele Koroška še vzhodno Tirolsko.

Šef civilne uprave je bil neposredno podrejen Hitlerju, v ponemčevalnih zadevah pa državnemu komisarju za utrjevanje nemštva Heinrichu Himmlerju, ki ga je imenoval tudi za svojega pooblaščenca. V zadevah vojne in oborožitvene industrije pa je bil podrejen pooblaščenču za štiriletni plan Hermanu Göringu. Šef civilne uprave je moral skrbeti za ustrezno upravo zasedenih območij in je svojo oblast izvrševal z izdajanjem odredb. Šef civilne uprave na Gorenjskem je imel več pooblastil, kot so jih imeli v nemških gauvih gauleitnerji, saj je imel tudi državne pristojnosti. Medtem ko so v nemških deželah imela nemška ministrstva nekatere pristojnosti še na regionalni stopnji, pa sta na Gorenjskem imeli takšno pristojnosti le ministrstvi za promet in pošto.⁹ Šef civilne uprave za Gorenjsko Kutschera je z »*Odredbo o razvrstitvi uprave na zasedenem ozemlju*«, ki jo je izdal 25. julija 1941 in je veljala od 1. avgusta 1941, ukinil 5 dotedanjih okrajev na Gorenjskem in uvedel tri okrožja: Radovljica, Kranj in Kamnik. V okrožje Kamnik so prišle vse občine dotedanjega kamniškega in večji del občin litijskega okraja, obenem pa za nekaj mesecev še občina Šmartno pod Šmarno goro, ki je bila dotlej v okraju Škofja Loka, jeseni pa so jo po želji tamkajšnjega prebivalstva priključili okrožju Kranj.¹⁰ Tako je jeseni 1941 okrožje Kamnik obsegalo 881 km² in imelo 58.962 prebivalcev (t. j. cca. 300 km² več po površini in cca. 20.000 več po prebivalstvu

⁶ Dr. Friedrich Rainer (1903–1948/49?), koroški gauleiter in šef civilne uprave na Gorenjskem, kasneje vrhovni komisar Operativne cone za Jadransko Primorje.

⁷ Nemci so najprej nameravali to ozemlje priključiti svojemu državnemu ozemlju do 1. oktobra 1941; potem so to preložili na čas po imenovanju novega koroškega gauleiterja. Po njegovem imenovanju pa so zaradi stalnih bojov s partizani priključitev preložili in do nje potem ni nikoli prišlo. Tretjemu rajhu je bilo priključeno zgolj območje Mežiške doline in Dravograda ter štiri prekmurske občine.

⁸ Reichsgauji so bili v času nacistične vladavine od leta 1939 do 1945 hkrati državno in lokalno-samoupravne enote Tretjega rajha. Vodili so jih državni namestniki, ki so največkrat imeli istočasno tudi funkcijo Gauleiterja oz. vodje nacistične stranke istoimenskega območja (gaua). Tako so v bistvu združevali v eni osebi državno, pokrajinsko in strankarsko lokalno oblast na nekem področju.

⁹ Ferenc, *Nacistična raznarodovalna politika v Sloveniji 1941–1945*, str. 141–144.

¹⁰ Prav tam.

kot predvojni kamniški srez).¹¹ Meja okrožja Kamnik je potekala večinoma po predvojni meji kamniškega sreza, razen na vzhodu pri Trojanah, ki so bile priključene gavu Štajerska, in na jugu ob novi južni meji nemškega rajha, ki je segla čez reko Savo na Dolenjsko (Trebeljevo, Šmartno pri Litiji).¹² Šef civilne uprave je tudi določil, da vodijo upravo v okrožjih še naprej politični komisarji. V okrožju Kamnik je bil politični komisar še nekaj časa (do oktobra ali novembra 1941) dr. Fritz/Franz Dullnig in nato vse do konca nemške okupacije dr. Hermann Doujak,¹³ ki je bil sprva na tem položaju v Radovljici. Na začetku leta 1942 so se okrožni politični komisarji preimenovali v deželne svetnike (nem. Landrat),¹⁴ ki so skrbeli za okrnjeno lokalno-samoupravo; ob njih so bili kot državno-strankarski funkcionarji postavljeni še okrožni vodje (nem. Kreisleiter).

Na kamniškem območju je pred drugo svetovno vojno živelo izredno malo nemško govorečega prebivalstva.¹⁵ Zato je bilo toliko bolj pomembno, da se ob sicer dobri rasni oceni tamkajšnjega prebivalstva le-tega čimprej ponemči, pri čemer je bila problem slaba politična orientacija prebivalstva, zlasti močna slovenska narodna zavest. Zato je nemški okupator v svojih ponemčevalnih načrtih zlasti veliko pričakoval od množičnih raznarodovalno-ponemčevalnih organizacij, kot na primer Koroške ljudske zveze, v katero so množično vpisovali odraslo prebivalstvo in Hitlerjugenda (za fante) oz. Hitlermädela (za dekleta), s katerima so indoktrinirali mladino v nemškem nacionalno-socialističnem ideološkem duhu. S tem so te organizacije dajale procesom, ki so jih v osrednjem delu rajha razumeli kot del »politično-ideološkega« naboja, veliko bolj ali celo pretežno »(veliko)nemško-nacionalni« značaj.¹⁶ Poleg tega so nemške zasedbene oblasti že jeseni 1941 uvedle v vseh osnovnih in srednjih šolah na okupiranem območju pouk izključno v nemškem jeziku.¹⁷ Ob tem si je nemški okupator v prvih letih okupacije prizadeval z raznimi obnovitvenimi ali na novo začetimi gradbenimi deli ustvariti tudi čim bolj nemški

¹¹ Prim: *Krajevni leksikon Dravske banovine*, str. 177.

¹² Ferenc, Polom raznarodovalnih načrtov nemškega okupatorja v okrožju Kamnik, str. 334.

¹³ Dr. Hermann Doujak (1904–?), v Celovcu rojeni pravnik, je bil konec oktobra 1941 imenovan za deželnega svetnika v Kamniku.

¹⁴ Ferenc, Polom raznarodovalnih načrtov nemškega okupatorja v okrožju Kamnik, str. 331–338.

¹⁵ Leta 1883 se je v okrajnem glavarstvu Kamnik sporazumevalo v slovenskem jeziku 99,29 % prebivalcev, v nemškem 0,68 % in v češkem 0,03 %; podobno je bilo leta 1900, ko so v Kamniku našli od 2.298 prebivalcev le 71 Nemcev in 8 prebivalcev drugih narodnosti.

¹⁶ Lisbeth Matzer, *Herrschaftssicherung im »Grenzland«, Nationalsozialistische Jugendmobilisierung im besetzten Slowenien (1941–1945)*.

¹⁷ Ferenc, Polom raznarodovalnih načrtov nemškega okupatorja v okrožju Kamnik, str. 348–347.

videz tega območja.¹⁸ Kot enega izmed prvih ukrepov pri ponemčevanju je šef civilne uprave za zasedena območja Koroške in Kranjske izdal odredbo, v kateri je določil likvidacijo vseh slovenskih društev, organizacij in zvez; ta odredba je bila izdana 2. maja 1941 in je takoj po izidu začela veljati.¹⁹ Drugi ukrep, ki se je časovno ujemal s prvim ali ga ponekod prehiteval, pa je bil izgon narodno najbolj zavednih Slovencev (intelektualcev in vodilnih političnih osebnosti) ter naselitev Nemcev. V zvezi s slednjim je ob uvedbi nemške civilne uprave prišlo na Gorenjsko in kamniško območje nekaj nemškega uradništva in nameščenstva in nato še učiteljstva, vendar premalo, da bi lahko pomenilo trdno jedro za ponemčevalno delo. Sicer pa je bilo naseljevanje Nemcev v veliki meri odvisno tudi od izganjanja Slovencev iz zasedena območja in njihovega preseljevanja bodisi v »stari rajh« bodisi v NDH ali Srbijo. Na Gorenjskem je namreč zgodnja sprememba načrtov za množično izganjanje Slovencev in njegova odložitve na čas po vojni onemogočila množično naseljevanje Nemcev v prvotno predvidenem obsegu. Od predvidenih več kot 100.000 Slovencev je namreč nemški okupator iz Gorenjske izgnal julija 1941 v Srbijo le okrog 2.300 izobražencev in t. i. »*Nemcem sovražnih ljudi*«. ²⁰ Največ upanja na pridobitev prostora za nemško kolonizacijo naj bi zato dal popoln izgon slovenskega prebivalstva iz obmejnega pasu na Gorenjskem (po zgledu Obsotelja in Posavja na Štajerskem), vendar tudi tega prebivalstva niso izgnali, ker je Himmler iz deportacijskih načrtov najprej izvil rasno dobro ocenjene (z rasno oceno I–III +), nato pa je 25. avgusta 1941 izgon prebivalstva z Gorenjskega odložil na čas po vojni. ²¹ Kar se tiče okrožja Kamnik je že precej zmanjšan načrt iz avgusta 1941 predvideval izgon 2.465 družin ali 7.617 oseb iz tega okrožja. ²² Po podatkih »Komisije za ugotavljanje zločinov okupatorjev in njihovih pomagačev za Slovenijo« pa je nemški okupator izgnal iz tega okrožja le 399 oseb, od tega iz dotedanjega okraja Litija 122 in iz okraja Kamnik 277 oseb. Ker to večinoma niso bili kmetje in obrtniki, ni njihov izgon v ničemer koristil nemški kolonizaciji, ker izgnanci zanje doma niso pustili ustrezne imovine. ²³

Nemški okupator je vzpostavil tudi razlikovanje na področju preskrbe z živi in blagom, med (nemškimi) osebami, ki so prišle iz rajha in (slovenskimi) domačini. Tako je že na začetku junija 1941 šef civilne uprave za Gorenjsko

¹⁸ Damjan Hančič, Gradbeni projekti nemškega okupatorja v Kamniku, str. 195–216.

¹⁹ Vinko Skitek, *Delovanje nemškega okupatorja v Mežiški dolini med letoma 1941 in 1945*, str. 192–197.

²⁰ Ferenc, Polom raznarodovalnih načrtov nemškega okupatorja v okrožju Kamnik, str. 343.

²¹ Ferenc, *Nacistična raznarodovalna politika v Sloveniji*, str. 274–290.

²² Prav tam, str. 275–278.

²³ Prav tam, str. 274–290.

sporočil, da so vsi na tem področju aktivirani pripadniki oboroženih sil in uprave, ki so prišli iz Koroške²⁴ (upravni delavci, policija, žandarmerija, gestapo, cariniki, vojaške enote in nevojaški del wehrmachta) še naprej izvzeti iz običajne preskrbe z živilskimi nakaznicami za domače civilno prebivalstvo in so dobili posebne živilske nakaznice imenovane »Reisemarken«, katerih vrednost je bila prilagojena dnevnim potrebam glede na dolžino bivanja na tem okupiranem območju v obdobju, za katerega so bile izdane živilske karte.²⁵ Sicer pa so imele nemške oborožene enote na zasedenem Gorenjskem vzpostavljeno samostojno in neodvisno oskrbovanje z določenimi dobrinami, zlasti mesom, zato so imeli npr. posebne samo za nemško vojsko pooblaščenec mesarje; živino so jim morali v sodelovanju s službami z oskrbo wehrmachta zagotavljati okrožni kmetijski poverjeniki, ki so v primeru pomanjkanja mesa prednost dajali vojski na račun domačega prebivalstva.²⁶ Različno obravnavo med osebami slovenske in nemške narodnosti je bilo zaslediti tudi pri določanju prednosti pri dodelitvi ostalih racionaliziranih dobrin, ki jih je primanjkovalo. Okrožni kmetijski poverjenik Burgstaller je avgusta 1942 predlagal naj zato, da bi se izognili razburjanju med prebivalstvom, že pred izdajo kart centralni organi, zadolženi za preskrbo za posamezno razdelilno obdobje, preverijo, zaloge katerih živil so na voljo in v kolikšni količini in zaključil: »Če v posameznih primerih iz posebnih razlogov to ali ono ne bi bilo izdano samo slovenskemu prebivalstvu, obstaja še vedno možnost dodeliti to stvar nemškemu prebivalstvu, ki lahko te karte dobi preko krajevnih celic – oporišč nacistične stranke«.²⁷ Močne težnje so bile tudi na področju »germanizacije veletrgovine« oz. uradnih dobaviteljev racionaliziranih živil, ki so nato razdeljevali dobrine posameznim malim trgovcem v okrožju in ti naprej kupcem iz vrst civilnega prebivalstva. To so izkoristile mnoge hitrega zaslužka željne osebe iz »starega gaua«, ki so preko osebnih vez v uradu šefa civilne uprave skušale pod geslom ponemčenja zasedenega področja zasesti položaj glavnega dobavitelja dobrin v okrožju. Tako se je konec leta 1941 kamniški kmetijski poverjenik Burgstaller zapletel v spor z gospodarskim oddelkom šefa civilne

²⁴ Mišljena je današnja in predvojna avstrijska Koroška, ki je kot del Avstrije že marca 1938 prišla pod Tretji rajh. Zanj se v spisih nemškega okupatorja pogosto uporablja tudi izraz »stari gau« (nem. »Altgau«).

²⁵ ARS, SI AS 1603, DS Kamnik, t. e. 41, Zadeve okrožnega kmetijskega poverjenika pri političnem komisarju v Kamniku, dopis pooblaščenca za prehrano Eggerja pri šefu civilne uprave za zasedene predele Koroške in Kranjske političnemu komisarju v Kamniku, Bled, 4. 6. 1941.

²⁶ SI AS 1603, DS Kamnik, t. e. 41, Zadeve okrožnega kmetijskega poverjenika pri političnem komisarju v Kamniku, dopis kmetijskega poverjenika »Derzeitige Fleischversorgung im Kreis Stein«, 16. 5. 1942.

²⁷ SI AS 1603, DS Kamnik, t. e. 41, Zadeve okrožnega kmetijskega poverjenika pri političnem komisarju v Kamniku, poročilo o delu za mesec avgust 1942, 25. 8. 1942.

uprave na Bledu, ker si je ta na vse načine prizadeval postaviti v kamniškem okrožju za edinega grosista trgovca iz (avstrijske) Koroške Davida Kuchlerja. Čeprav Kuchler še zdaleč ni bil dorasel temu poslu in je po predaji poslov jeseni 1941 prišlo v kamniškem okrožju celo do začasnega pomanjkanja dobrin, mu je uspelo izpodriniti iz posla oba dotedanja domača slovenska grosista: firmo Klemenčič v Kamniku in Senico v Domžalah, čeprav sta po Burgstallerjevem mnenju svoje delo odlično opravljala.²⁸ Drugi tak primer je bil, ko je nameraval gospodarski oddelek šefa civilne uprave brez posvetovanja s svojim oddelkom za prehrano in kmetijstvo ter kamniškim okrožnim prehranjevalnim uradom v neki mesnici v Litiji, ki jo je pred meseci v skladu s predpisi o zaprtju odvečnih mesnic ukinil Burgstaller, postaviti za svojega zakupnika »nemškega mesarja« in jo spet odpreti. Burgstaller se je zato v dopisu zelo razburil in višjim oblastem očital, »da so geslo o 'ponemčenju območja' včasih zlorabljali in da jim je pri tem bolj kot za ureditev trga z živili šlo za to, da so nemu ali več prijateljem s tem omogočili posel«.²⁹

II. PRVA FAZA NEMŠKE KOLONIZACIJE KAMNIŠKEGA OKROŽJA

Urad pooblaščenca državnega komisarja za utrjevanje nemštva z Bleda je spomladi 1942 zahteval od vseh treh deželnih svetnikov na Gorenjskem, da mu vsak mesec poročajo o naselitvi t. i. folksdeutscherjev ali pravih Nemcev na Gorenjskem, in sicer po občinah z vsemi potrebnimi podatki (družinski priimek, število članov družine, izvor oz. od kod so se priselili in njihova služba/funkcija po naselitvi).³⁰ Deželni svetnik za okrožje Kamnik dr. Hermann Doujak je ta dopis kljub nekaj začetne skepse z navodili 13. maja 1942 (pre)poslal vsem občinskim komisarjem na svojem območju in jim naročil, da mu morajo o naseljevanju Nemcev v njihovih občinah poročati vsak mesec do 10. v mesecu, za mesec maj pa do 18.³¹ Na osnovi teh dopisov je Doujak izdelal razpredelnico, na podlagi katere izvemo, koliko Nemcev je bilo spomladi 1942 v posameznih občinah kamniškega okrožja. Največ priseljenih Nemcev je bivalo v okrožnem središču Kamnik; teh je bilo skupaj z družinskimi člani

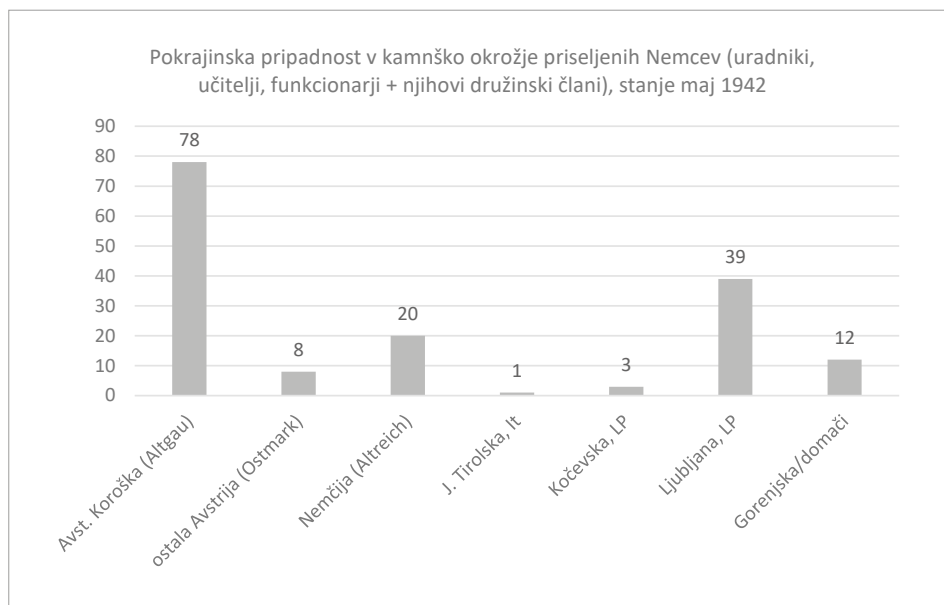
²⁸ SI AS 1603, DS Kamnik, t. e. 41, Zadeve okrožnega kmetijskega poverjenika pri političnem komisarju v Kamniku, Grosist David Kuchler, 1941, zabeležki z dne 23.1.1942 in z dne, 19. 11. 1941.

²⁹ Prav tam.

³⁰ SI AS 1603, t. e. 44, Ansatz von Volksdeutschen in Oberkrain (Naselitev Nemcev na Gorenjskem), dopis gauleiterja in vodje civilne uprave na Gorenjskem dr. Rainerja deželnim svetnikom okrožij v Radovljici, Kranju in Kamniku, 20. 4. 1942.

³¹ SI AS 1603, t. e. 44, Ansatz von Volksdeustchen in Oberkrain, pismo deželnega svetnika okrožja Kamnik občinskim komisarjem, 13. 5. 1942.

73; sledijo Domžale s skupaj 22 osebami nemške narodnosti, nato Litija z 18, Mengeš 13, Črnuče 9, Moravče 8, Vodice, Vinje in Lukovica s po petimi, Homec-Radomlje z dvema in Dolsko-Dol z eno osebo nemške narodnosti. Večinoma je šlo za uradnike/ice, nemške učitelje/ice ali različne politične in gospodarske funkcionarje, ki so na tem območju opravljali svojo službo ter seveda njihove družinske člane.

Glede na krajevni izvor so te osebe v veliki večini (dve tretjini) prihajale bodisi iz današnje avstrijske Koroške (Altgau), ostalih krajev Avstrije (Zg. Štajerska, Dunaj) ali iz »centralne« Nemčije (Altreich); kar četrtna jih je bila iz italijanske Ljubljanske pokrajine (preseljeni ljubljanski Nemci, nekaj Kočevarjev); »domačih« Nemcev z Gorenjske je bilo manj kot 10 %.³² Priseljeni nemški uradniki so skupaj s svojimi družinami v kamniškem okrožju predstavljali zgolj slabih 0,3 % prebivalstva in tudi če k njimi prištejemo še redkoštevilne pred vojno živeče Nemce, nemški živeli v tem okrožju ni dosegal niti 1 % prebivalstva. V to pa niso zajeti pripadniki nemških oboroženih sil (npr. policija,

³² SI AS 1603, t. e. 44, Ansatz von Volksdeutschen in Oberkrain, Priložena preglednica k dopisu deželnega svetnika z dne 13. 5. 1942 in odgovorom posameznih občin nanjo (brez datuma nastanka). Kljub preciznosti teh seznamov lahko z gotovostjo domnevamo, da je bilo do tedaj naseljenih Nemcev v okrožju več, saj vse občine niso odgovorile na poizvedovanje.

wehrmacht), ki jih je bilo leta 1942 na tem območju okoli 3.200³³ in katerih število se je ves čas spreminjalo, tako da jih zaradi njihove »mobilnosti« okupatorjeve oblasti sploh niso upoštevale pri kratkoročnih ali dolgoročnih kolonizacijskih načrtih. Zato je bilo za izvajalce nemške raznarodovalne in ponemčevalne politike toliko bolj pomembno čimprej začeti z drugo fazo nemške kolonizacije.

III. DRUGA FAZA NEMŠKE KOLONIZACIJE KAMNIŠKEGA OKROŽJA

Poleg uradnikov nemške narodnosti so okupatorske oblasti predvidevale tudi trajnejšo in bolj dolgoročno naselitev Nemcev, zlasti kmetov. Takoj po zasedbi je okupator predvideval, da bo na Gorenjskem naselil zlasti nemške preseljenke iz Ljubljane (ki pa v glavnem niso bili kmetje) in iz Kanalske doline, ki so jih naseljevali tudi na Koroškem. Vendar so v obeh teh pokrajinah naselili le del ljubljanskih Nemcev (322 družin s 592 člani), od teh na Gorenjskem le okrog 16 veleposestnikov. Še manj so naselili Nemcev iz Kanalske doline. Da bi zagotovil potrebno zemljo za naselitev Nemcev, je šef civilne uprave za Gorenjsko maja 1942 izdal še posebno odredbo, s katero je za namene utrjevanja nemštva oz. nemške kolonizacije dopustil vse ukrepe, čeprav bi le-ti bili v nasprotju s pravnimi normami, ki so veljali za Gorenjsko.³⁴ Po povečani partizanski dejavnosti v letu 1942 je nemški okupator ponovno obudil načrte za množični izgon Slovencev in predvidel, da bi za izgon okrog 60.000 Slovencev naselili okrog 20.000 Nemcev.³⁵ Vendar so se kmalu začeli pojavljati pomisleki proti tako aktivno vodenemu preseljevanju, zato so sklenili, da je treba naseljevanje Nemcev na Gorenjskem nadaljevati v obliki mirne

³³ Običajni nemški pehotni bataljon kot najmanjša taktična vojaška skupina je poleg poveljnika štel še 13 častnikov, enega uradnika in 849 podčastnikov ter vojakov, skupno torej 864 oseb (Glej Monika Kokalj Kočever, *Mobiliziranci v nemško vojsko z Gorenjske*, str. 37). Marca 1942 je imel okupator v kamniškem okrožju 154 orožnikov, že konec leta 1941 pa je moral v okrožje pripeljati dodatna dva bataljona vojske (deželnih strelcev) za zavarovanje vojaško pomembnih objektov (1728 oseb) ter poldrugi bataljon zaščitne policije (1296 oseb) za zatiranje partizanov (Ferenc, Polom raznarodovalnih načrtov nemškega okupatorja v okrožju Kamnik, str. 346).

³⁴ Ferenc, *Nemška kolonizacija na slovenskem v drugi svetovni vojni*, str. 253.

³⁵ SI AS 1626, Pooblaščenec državnega komisarja za utrjevanje nemštva, urad Bled (1941–1942), Zabeležka pogovora v glavnem štabnem uradu o položaju na Gorenjskem in možnosti nemške naselitve na tem območju, ki je potekal 12. 10. 1942 med SS Sturmabannführerjem dr. Stierom, SS Hauptsturmbannführerjem dr. Appelom, dr. Scherlerjem in deželnim svetnikom dr. Herbertom Friedlom, 14. 10. 1942.

eliminacije slovenskega prebivalstva in se izogibati vsemu, kar bi lahko povzročalo nemire.³⁶

Po izrecni Himmlerjevi naredbi za Gorenjsko z začetka leta 1942 naj bi na Gorenjskem v času vojne naseljevali le tiste Nemce, ki so jih preselili iz nekaterih evropskih držav, ne pa Nemcev iz rajha. Zato je Friederich Kürbisch³⁷ avgusta 1942 predvideval, da bi severovzhodno od Kamnika do Stahovice in pri Kamniški Bistrici naselili en del nemških priseljencev iz Južne Bukovine ter še okrog 65 nemških meščanskih družin v Kamniku. Drugi del nemških preseljencev iz Južne Bukovine naj bi naselili okrog Mengša, tretji del, t. j. 19 družin podeželskih obrtnikov, pa naj bi naselili v bližini Kamnika.³⁸ Toda večina Nemcev, ki jih je Kürbisch predvidel za naselitev v tem okrožju, je sklenila, da se ne bo naselila na Gorenjskem, in tako načrt o močnejši nemški koloniji v Kamniku in okrog njega ni uspel. Decembra 1942 se je naselilo le 8 družin južnih Tirolcev, največ v občini Homec–Radomlje.³⁹

V času, ko so nastajali opisani načrti kolonizacije, je na veliki manifestaciji v Kranju 27. septembra 1942 koroški gaulajter in vodja civilne uprave dr. Rainer z razglasom Gorenjcem podelil državljanstvo Tretjega rajha na preklic, kar je pomenilo, da okupator s tem »velikodušnim ukrepom«, kot ga je poimenovala nemška propaganda, ni mogel počakati do dokončnega ali vsaj delnega ponemčenja Gorenjske. S tem ukrepom je okupator namreč skušal vsaj delno legalizirati za nemški vojaški stroj nujno, vendar po mednarodnem pravu nedopustno mobilizacijo mladih gorenjskih moč v redno nemško vojsko (wehrmacht), v kar je v dveh letih in pol izvajanja le-tega pritegnil okoli 11.000 Gorenjcev.⁴⁰

Potem, ko je v letu 1942 izgnal v nemški rajh že okrog 1.700 svojcev partizanov in ubitih talcev ter prebivalcev uničenih vasi, je nemški okupator, točneje ponovno dr. Kürbisch, v nasprotju z dotedanjo prakso posamičnega naseljevanja nemških ljudi na Gorenjskem v sporazumu z višjim vodjem SS

³⁶ Ferenc, *Nemška kolonizacija na Slovenskem v drugi svetovni vojni*, str. 253

³⁷ Friederich (Fritz) Kürbisch (1915–1985). V Mariboru rojeni nemški nacionalist, od leta 1934 član nacistične stranke; med vojno je bil kot esesovski poročnik nekaj časa vodja 1. oddelka urada pooblaščenca državnega komisarja za utrjevanje nemštva na Bledu. Po vojni je bil priznani literarni zgodovinar in bibliotekar pri Štajerski delavski zbornici v Gradcu.

³⁸ Ferenc, *Polom raznarodovalnih načrtov nemškega okupatorja v okrožju Kamnik*, str. 346. (T. Ferenc citira dokument iz National Archives Washington, T-81, navitek 279, beležka dr. Kürbisch 20. 8. 1942).

³⁹ SI AS 1626, Pooblaščenec državnega komisarja za utrjevanje nemštva, urad Bled, pismo dr. Herberta Friedla štabnemu uradu v Berlinu, 14. 12. 1942.

⁴⁰ Monika Kokalj Kočevar, *Mobiliziranci v nemško vojsko z Gorenjske v letih 1943–1945*, str. 197 in str. 361.

in policije v XVIII. vojnem okrožju esesovskim generalom Ervinom Rösenerjem⁴¹ konec leta 1942 in na začetku leta 1943 pripravil nov načrt za kolonizacijo nemških kmetov na Gorenjskem.⁴² Ta načrt je predvideval ustvaritev treh kolonij v obliki ježa, in sicer prvo na območju med Radovljico in Jesenicami s postojanko v Gorjah pri Bledu (radovljiško okrožje), drugo na območju med Škofjo Loko in Šmartnim pod Šmarno goro (kranjsko okrožje) s postojanko v Šmartnem in tretjo med Domžalami in Homcem s postojanko na Dobu (kamniško okrožje). S temi bolj ali manj strnjenimi kolonijami je dr. Kürbisch skušal doseči tudi to, da bi posamezna skupnost nemških kolonistov sama skrbela za svojo osebno varnost in da bi obenem pomenila oviro za terensko organizacijo OF.⁴³ Ta načrt kaže nacistično prizadevanje ustvariti sredi zelo rodovitnih predelov v vseh treh politično-upravnih okrožjih na Gorenjskem nemške kolonije, ki naj bi bile skupno z okrožnimi mesti Radovljica, Kranj in Kamnik nekakšna kristalizacijska jedra nemške podeželske in mestne kolonizacije. Kaže pa tudi na to, da je partizansko odporniško gibanje nemškega okupatorja prisililo k ustvarjanju takšne oblike kolonij, kakršno so predvidevali le na skrajnih mejah zasedenih pokrajin, tj. kolonij brambovskih kmetov (Wehrbauern).⁴⁴ Kolonizacijo iz tega načrta so začeli izvajati februarja 1943 v Gorjah, od koder so v letu 1942 izgnali 50 slovenskih družin in naselili 78 nemških kolonistov, ki pa so jih kmalu pregnali partizanski napadi in tudi iz te kolonizacije ni bilo nič.⁴⁵

Poleg opisanih načrtov na pokrajinski ravni so posamezni načrti za nemško naselitev obstajali tudi na nižji, t. j. okrožni ravni; ti so se pojavljali v tesni zvezi s prizadevanji za dvig kmetijske proizvodnje v okrožju. Tako imamo ohranjene obrisne načrtov, ki jih je izdelal v prispevku že večkrat omenjeni poverjenik za kmetijstvo pri deželnem svetniku za okrožje Kamnik Heinrich Burgstaller. Zavzemal se je zlasti za t. i. »očiščenje zemljišč« (»Flurbereinigung«), t. j. za odpravo razdrobljenosti kmečke posesti in oblikovanje večjih in donosnejših kmetij. Pri poljedelskih zemljiščih je bilo namreč že ob prvem okupatorjevem popisu gospodarskega stanja na tem območju ugotovljeno, da tu že tradicionalno prevladuje zelo majhna do majhna posest; srednje velika zemljišča so bila zelo slabo zastopana, medtem ko veleposesti praktično ni

⁴¹ Erwin Rösener, nemški SS general, (1902–1946). SS-Obergruppenführer in general Waffen-SS in policije Rösener je bil odgovoren za poboje civilistov v Sloveniji med drugo svetovno vojno.

⁴² Ferenc, Polom raznarodovalnih načrtov nemškega okupatorja v okrožju Kamnik, str. 347.

⁴³ Prav tam.

⁴⁴ Prav tam, str. 348.

⁴⁵ Ferenc, Nemška kolonizacija na Slovenskem v drugi svetovni vojni, str. 254.

bilo.⁴⁶ Takratni politični komisar okrožja Kamnik Dullnig je tako že poleti 1941 menil, da bi morali v kamniškem okrožju zaradi velike posestne razdrobljenosti ustvariti »ustrezno močne kmetije«, pri čemer se mu je zdela površina najmanjšega v (starem) rajhu za to določenega uporabnega zemljišča v velikosti 7,5 ha premajhna, »saj bi ta zadoščala za preskrbo le v boljših letih«, zato je predlagal, da bi tu površina dedne kmetije znašala 10 ha.⁴⁷ Skrb za zadostno velikost posameznih kmetij pa je Burgstaller jeseni 1941 podkrepil ne samo z gospodarskimi, pač pa tudi z okupatorjevimi politično-ideološkimi cilji na tem področju, da namreč »tega območja ni mogoče ponemčiti drugače kot le s tem, da se tu ustvarijo za življenje zmožni kmetijski obrati (kmetije) z nemškimi rokodelci. Prav tako se ponemčenje ne more opraviti preko trgovine in obrti, pač pa se mora, če hoče biti uspešno, začeti pri zemlji oz. tleh.«⁴⁸

Od oktobra 1941 do julija 1942 je tako Burgstaller sestavil kar tri elaborate »O poselitvi okrožja Kamnik«, od katerih sta prva dva bolj teoretična in ozko vezana za prizadevanja za dvig kmetijske produkcije in povečanju stopnje samooskrbe kamniškega okrožja z živili, tretji pa je bolj konkretno raznarodovalni. V prvih dveh se je zavzemal za odpravo razdrobljenosti kmečke posesti, za oblikovanje kmetij s 30 ha obdelovalne zemlje, za takojšen začetek naseljevanja nemških kmetov, za pravičen strokovni in moralni izbor naseljencev in za pomoč, ki naj bi jim jo nudila država.⁴⁹ Tretji in najbolj konkreten elaborat je Burgstaller napisal 9. julija 1942 in ga je verjetno zato Komisija za ugotavljanje zločinov okupatorja izločila iz fonda nastanka in ga poslala v Beograd. Burgstaller je ugotovil, da bi bile idealne posestne razmere takrat, če bi bilo okoli 26.000 ha obdelovalno najbolj kakovostne zemlje razdeljenih med okrog 1000 posestev, med katerimi bi jih bilo okrog 90 % v velikosti dednih kmetij. Zgornja meja velikosti dednih kmetij bi bila 125 ha, spodnja meja pa bi se ravnala po donosnosti zemlje. Burgstaller je menil, da naj bi bila spodnja meja v boljših predelih okrožja Kamnik, npr. v občinah Komenda, Vodice, Črnuče in Podgorica 10 ha uporabne poljedelske površine, v drugih dolinskih občinah

⁴⁶ SI AS 1613, Koroška ljudska zveza, t. e. 5, Pol. Komissar des Verwaltungsbezirks Stein, »Wochenberichten« (Tedenska poročila političnega komisarja v Kamniku 1941), poročilo št. 1.

⁴⁷ SI AS 1603, DS Kamnik, t. e. 41, Zadeve okrožnega kmetijskega referenta in prehranjevalnega urada Kamnik, dopis političnega komisarja za Kamnik izpostavi varnostni službi (SD) v Kamniku, 21. 7. 1941.

⁴⁸ SI AS 1603, DS Kamnik, t. e. 41, Zadeve okrožnega kmetijskega referenta in prehranjevalnega urada Kamnik, poročilo okrožnega kmetijskega referenta Heinricha Burgstallerja »Ernährungswirtschaftliche Massnahmen in Kreis Stein« (Ukrepi na področju prehranskega gospodarstva v okrožju Kamnik), 25. 9. 1941.

⁴⁹ SI AS 1603, DS Kamnik, t. e. 41, Zadeve okrožnega kmetijskega referenta in prehranjevalnega urada Kamnik, elaborat Heinricha Burgstallerja »Zur Besiedlung des Kreises Stein« (Poselitev okrožja Kamnik), 20. 10. in 9. 12. 1941.

med 12 in 15 ha, v goratih območjih pa med 15 in 20 ha. Predlagal je, naj bi bila glede na prihodnje potrebe in razvoj spodnja meja velikosti dednih kmetij večja, in to najmanj 15 ha uporabne poljedelske površine, v slabših območjih pa najmanj 25 ha. Pri tem se je zavedal, da bo ta proces trajal več desetletij. Tudi v elaboratu *»O zemljiškem pravu«* (Bodenrecht) je Burgstaller pisal o nujnosti nemške kolonizacije v kamniškem okrožju, kajti *»ravno tukaj, kjer je kmetijstvo zaostalo, bi si morali še posebej prizadevati, da bi na nezasedene parcele čim prej nasadili nemške koloniste, da bi ti lahko tudi v čisto strokovnem pogledu učinkovali kot pionirji«*.⁵⁰

Burgstaller si je nemško kolonizacijo s kmeti v kamniškem okrožju zamislil v dveh fazah. Prvo fazo naj bi začeli uresničevati takoj in je v tem elaboratu navedel tudi zaplenjena posestva ali posestva, ki naj bi jih še zaplenili in na katera naj bi pripeljali nemške koloniste. Za drugo fazo nemške kolonizacije je Burgstaller predlagal, da bi si morali prizadevati, da bi ustvarili okoli 400 do 500 kmetij v velikosti dednih kmetij, ki naj bi bile enakomerno razporejene po kamniškem okrožju, tako da bi bilo v vsaki od 28 občin, glede na njen obseg in kakovost tal, okoli 15 do 20 nemških kmetov. S tem bi po njegovih predvidevanjih ponemčenje vsega območja tako napredovalo, da bi bila že polovica zemlje v nemških rokah in *»če bi ostali del zemlje še ostal v slovenskih rokah, bi to še ne bilo tako slabo, ker bi se morali slovenski kmetje, ki bi ostali, podrediti nemškemu vodstvu in mu na vsak način slediti.«*⁵¹ Za predele, ki ne bi bili ustrezni za nemško kolonizacijo, npr. območje Kamniške Bistrice in Tuhinjska dolina, bi lahko opustili in poljedelske površine dali nemškim kmetom kot dodatne hube ali na njih redili ovce ali pa tam pustili slovenske kmete, saj bi se *»tudi tukaj med nemškimi naseljenci in slovenskimi kmeti, ki bi ostali, vzpostavili podobni odnosi, kot so bili v prejšnjih stoletjih med nemškimi naseljenci in dotedanjimi prebivalci na območjih, ki so jih poselili Germani«*. Ob tem je predlagal, naj Slovencem, ki bi še ostali, ne bi dajali posojil ob sklenitvi zakonske zveze in otroških doklad, *»tako da bi daljnosežno onemogočili nevarnosti v populacijskem in političnem pogledu«*.⁵²

Na začetku avgusta je Burgstaller v želji napraviti na Gorenjskem nemško naselitev uspešno in da bi naseljeni kmetje lahko na svojih naselbinah tudi gospodarsko obstali, predlagal, da bi bilo treba izpraznjene kmetijske nepremičnine Slovencev za nemške naseljence oceniti ne po tržni vrednosti, pač pa glede na donos, *»kajti za naseljenca na kmetiji je kmetija vredna le toliko kot*

⁵⁰ SI AS 1603, DS Kamnik, t. e. 41, Zadeve okrožnega kmetijskega referenta in prehranjevalnega urada Kamnik, elaborat Heinricha Burgstallerja *»Bodenrecht«* (Zemljiško pravo), 1. 12. 1941.

⁵¹ Ferenc, Polom raznarodovalnih načrtov nemškega okupatorja v okrožju Kamnik, str. 346.

⁵² Prav tam.

je njen dejanski donos». ⁵³ Ob tem se je zavzemal, »da če bi prišlo v posameznih primerih do naselitve izredno zaslužnih in istočasno zgolj omejeno plačilno sposobnih oseb, se jim mora brez pomislekov ponuditi ugodnejše naselitvene pogoje z ustreznim znižanjem odkupne cene nepremičnine«. Zelo zgrešeno bi bilo po njegovem mnenju iz naseljevanja Nemcev na tem območju delati donosen posel, kajti »če bi imeli pred očmi zgolj materialne aspekte naselitve in ne človeških kvalitet, potem je vprašanje, če bo imela nemška naselitev na tem območju dolgoročni uspeh. Tako bi morali bolj upoštevati človeški vidik, kot je npr. politična drža in strokovnost, kot pa finančne zmožnosti za odkup nepremičnin.« ⁵⁴ Burgstaller se je presenetljivo, spraševal tudi o tem, kdo naj bi bil pravzaprav pristojen za naseljevanje nemških naseljencev na Gorenjskem. V rajhu je bil namreč za to pristojen urad DAG, na Gorenjskem pa se je Burgstallerju zdelo, da naj bi bilo to v pristojnosti državnega komisarja za utrjevanje nemštva. DAG je imel na Gorenjskem sicer eno izpostavo, ki pa se do tedaj ni ukvarjala z naseljevanjem Nemcev, ampak je skrbela za gospodarjenje z nepremičninami, ki so po izselitvi Slovencev ostale brez lastnika. Zato je menil, »da če se DAG ne namerava ukvarjati s svojo primarno nalogo, t. j. z naseljevanjem Nemcev na te izpraznjene nepremičnine, to pomeni, da ne deluje v skladu s svojim namenom. Lahko pa, da se DAG ukvarja z gospodarjenjem s temi odvzetimi nepremičninami, ki sicer pripadajo drž. kom. za utrjevanje nemštva z namenom, da jih na ta način izboljša oz. naredi več vredne«. ⁵⁵ Ob tem velja omeniti, da je Burgstaller pod vtisom okupatorjevega maščevalnega požiga vasi Gradišče v občini Šmartno v Tuhinju in vasi Koreno v občini Lukovica že na začetku julija 1942 napisal razmišljanje, v katerem je izrazili svoje nasprotovanje takšnemu ravnanju nemških oboroženih sil. ⁵⁶ Pri tem ga je motila zlasti velika gospodarska škoda, ki je pri tem nastajala, in sicer tako z uničevanjem hiš in gospodarskih poslopij, ki bi bile sicer primerne za naselitev nemških kolonistov, kot tudi poljskih pridelkov in krme za živino. Živina iz požganih vasi je namreč ostala brez krme in »tako padla na pleča ostalih, tudi nemških prebivalcev«. Zato je Burgstaller predlagal, da bi bodisi nekoliko počakali s požigom določenih hiš in gospodarskih poslopij, dokler se ne porabi vsa krma in zaloge hrane, ali da bi požgali samo takšne objekte, ki bi bili že tako namenjeni rušitvi. Vsekakor pa bi se po njegovem mnenju pred požigom vojaško-policijski organi morali posvetovati z DAG, tako da bi

⁵³ SI AS 1603, DS Kamnik, t. e. 41, Zadeve okrožnega kmetijskega referenta in prehranjevalnega urada Kamnik, elaborat Heinricha Burgstallerja »Schätzung der landwirtschaftlicher Liegenschaften« (Cenitev kmetijskih nepremičnin), 3. 8. 1942.

⁵⁴ Prav tam.

⁵⁵ Prav tam.

⁵⁶ SI AS 1603, DS Kamnik, t. e. 41, Razmišljanje kmetijskega poverjenika Burgstallerja »Nemški protest proti požiganju vasi kot posledice maščevanja«, 8. 7. 1942.

namesto požiga nepremičnine takoj vzeli v svojo upravo nemški naseljenci, kajti *»le-ti običajno na začetku naselitve živijo v slabih razmerah, zato bi jim prišli ti objekti še kako prav.«*⁵⁷

O tem, v kolikšni meri so nemške oblasti želele ali zmogle upoštevati Burgstallerjeve načrte za nemško kolonizacijo, zaenkrat ni podatkov, vsekakor pa je jasno, da je konkretno izvedbo onemogočalo za Nemčijo neugodno stanje na frontah in tudi na »domačem terenu« (porast partizanskega gibanja). To je razvidno iz poročil o dejanski naselitvi oseb nemške narodnosti na tem območju, ki je bilo zelo pičlo. Konec avgusta 1942 je namreč Burgstaller poročal, da poseljevanje okrožja Kamnik z nemškimi kmeti poteka počasi, saj so do tedaj v tem okrožju naselili kot zakupnike na poljedelskih obratih le 5 nemških kolonistov: od teh obratov so le 3 čisto kmečki, medtem ko sta ostala dva drugima kmečkima obratoma priključena obrtniška obrata.⁵⁸ Oktobra 1942 pa so imeli v kamniškem okrožju vsega 15 nemških kolonistov, največ v občini Homec—Radomlje.⁵⁹ Za leta od 1943 do 1945 okupatorjevi viri kljub vsem zakonskim in praktičnim ugodnostim, ki so jih nemški kolonisti uživali na zasedenem ozemlju, ne navajajo nobenega prihoda nemških kolonistov v okrožje Kamnik, pač pa le še podatke a njihovem slabem položaju.

IV. POLOŽAJ IN ŽIVLJENJE NEMŠKIH NASELJENCEV V KAMNIŠKEM OKROŽJU V LETIH 1942–1945

Od petnajstih v kamniško okrožje naseljenih nemških zakupnikov kmečke zemlje so se nekateri začeli že konec leta 1942 pritoževati zaradi različnih stvari. Tako se je npr. Peter Rupprechter iz Doba pritoževal, da ne razpolaga z nikakršnimi zalogami žita, živil, naprav in strojev. Tudi nemški najemnik Egger iz Šentjakoba pri Ljubljani se je pritoževal nad tem, da nima niti motorja niti sekljalnika za krmo, najemnik Klemenz iz Črnuč pa se je pritoževal, da od DAG še ni dobil dodeljenega nobenega kmetijskega stroja. Pri tem je poverjenik Burgstaller podal informacijo, da je vse kmetijske stroje, ki so v mesecih avgustu, septembru in oktobru 1942 bili po predhodnem naročilu domačih slovenskih kmetov dobavljeni kmetijski zadrugi v Kranju, DAG zaplenila in jih dodelila nemškemu naseljencem. Zato svetuje, naj ustrezni organi poizvedo, kje so ti stroji. Nadalje Burgstaller tudi priporoča, naj se stroji,

⁵⁷ Prav tam.

⁵⁸ SI AS 1603, DS Kamnik, t. e. 41, Zadeve okrožnega kmetijskega referenta in prehranjevalnega urada Kamnik, poročilo o delu za mesec avgust 1942, 25. 8. 1942.

⁵⁹ SI AS 1603, DS Kamnik, t. e. 41, Zadeve okrožnega kmetijskega referenta in prehranjevalnega urada Kamnik, poročilo o delu za mesec oktober 1942, 28. 10. 1942.

ki bodo razdeljeni med kamniške kmete ob 1. gorenjski kmetijski razstavi, najprej razdelijo med nemške naseljence in šele tisto, kar ostane, naj dobijo domači slovenski kmetje. Nemškim naseljencem je primanjkovalo tudi zmogljive in močne živine. Na (avstrijskem) Koroškem so bili navajeni živeti od oddaje mleka, kar pa na Gorenjskem ni moglo priti v poštev, ker po Burgstallerjevem mnenju že krmilna osnova tega ni omogočala. Krave, ki jim jih je dodelila DAG, so bile za oddajo mleka neprimerne. Še več: mnogi nemški naseljenci mleka še za lastne potrebe niso imeli dovolj.⁶⁰

Po kapitulaciji Italije se je položaj nemških naseljencev v primerjavi s stanjem, opisanim konec leta 1942, še poslabšal, saj je deželni svetnik kamniškega okrožja Doujak 3. marca 1944 od krajevne enote SA⁶¹ prejel naslednje poročilo: *»Položaj nemških naseljencev v okrožju Kamnik (Gorenjsko) je vse drugo prej kot ugoden. Predvsem manjka potrebna varnost. Redkim kolonistom, ki so obenem brambovci, ali katerih žene niso prave kmetice, bi morali v primeru vpoklica odložiti odhod v vojsko. Pomenili naj bi jedro, h kateremu bi morali pritegniti domu zveste slovenske kmete iz odročnih predelov. Takšna tiho vzpostavljena postojanka bi pomenila boljše zavarovanje kot pa sedanji raztreseni sistem naselitve.«*⁶² V poročilu se tudi pritožujejo nad oskrbo kolonistov, saj naj bi uradi kot npr. deželni svetnik, deloma pa tudi okrožna kmečka zveza, pokazali malo ali prav nič razumevanja za težave nemških naseljencev. Nekoliko boljše je bilo stanje pri kmečkih zadrugah. Kot pritisk čutijo kolonisti tudi *»zaprto naravo najemne pogodbe z DAG, ki jih je na dolgi in nedoločeni rok postavljala v položaj najemnikov in ne lastnikov«*. Pogodbe naj bi namreč kolonistom dopuščale premalo svobode gibanja in niso skoraj nič upoštevale tedanjih aktualnih razmer na Gorenjskem, zaradi česar *»je bil kolonist že na začetku zmeden«*. Prav tako v pismu trdijo, da ne držijo številne dodatne neuradne obljube, ki so jim jih ob prevzemu naselbin/posesti dali. Priznavajo pa, da tudi izbira kolonistov ni bila vedno posrečena: tako so npr. lesni delavci pogosto dobili večje kmetije kot kmetje, kar se je izkazalo za slabo. Zelo opazna je bila razlika, če so bile žene naseljencev kmetice ali ne.

⁶⁰ SI AS 1603, DS Kamnik, t. e. 41, Zadeve okrožnega kmetijskega referenta in prehranjevalnega urada Kamnik, Delovno poročilo za mesec november in december 1942, 28. 12. 1942.

⁶¹ Sturmabteilung (SA) je bil organiziran v več velikih regionalnih skupin (Gruppen). Vsaka Gruppe je imela podrejene brigade (Brigaden). Od leta 1934 (po obračunu s prvotno SA pod Röhmovim vodstvom) do 1945 je bilo vsaki brigadi podrejeno od 3 do 9 manjših enot v velikosti polka, imenovanih Standarten. SA-Standarten je deloval v vseh večjih nemških mestih in je bil razdeljen na še manjše enote, znane kot Sturmbanne (3 do 5 Sturmbanne per Standarte) in Stürme.

⁶² Ferenc, Polom raznarodovalnih načrtov nemškega okupatorja v okrožju Kamnik, str. 348; glej tudi SI AS 1603, DS Kamnik t. e. 44, poročilo vodje SA patrolje Kamnik truppenfirerja Kömla, 3. 3. 1944.

Pri družinah nemških priseljencev, ki so se naselili kasneje, je bil pritisk za vrnitev nazaj mnogo močnejši kot pri tistih, ki so se naselile v zgodnejšem obdobju. Kmetijske stroje so razdelili le tistim, ki so bili strokovno podkovani za delo z njimi. Prav tako so menili, da bi bilo potrebno, da bi polja nemških naseljencev ležala skupaj, kar bi jim lahko prihranilo veliko časa in dela. Potrebna dela za obnovo kmetijskih obratov je deželni svetnik kljub pomanjkanju cementa v manjšem obsegu dovolil, a so spet izbruhnili problemi z dobavami. Zelo porazno je delovalo tudi pomanjkanje nemške pomožne delovne sile, kajti pri slovenski delovni sili je bil problem, da so jo pogosto odvedli s seboj partizani. V pismu se navaja, da je glavni razlog za prekinitev naseljevanja Nemcev »rop živine in živil, kakor tudi ogrožanje samih življenj družin nemških naseljencev oz. kolonistov v povezavi s pomanjkanjem zaščite«. Zato bi bilo »nujno potrebno vzpostaviti oz. naseliti na vseh območjih v kmetijstvu izkušene in z razmerami na Gorenjskem seznanjene kmete kot (o)skrbnike nemškim naseljencem.«⁶³

Čez tri tedne je deželni svetnik Doujak prejel od SA še eno poročilo o položaju nemških naseljencev, in sicer pod oznako »zelo zaupno«:⁶⁴ »Tačas je stanje v Kamniku delujočih nemških sil močno pod vtisom tega, kar se dogaja v bližnji in daljni okolici. Stanje je zelo napeto in bi se lahko kmalu, če bodo objavljeni vsi ukrepi, razširilo v paniko, čeprav bi pravzaprav ti ukrepi celotnemu prebivalstvu prinesli veliko pomiritev. Morda je želja in upanje (zlasti iz vrst finančnih uradnic), da bi bili pravočasno evakuirani. Tudi iz Domžal so mi sporočili, da je razpoloženje naših nemških sonarodnjakov po odtegniti primerne žandarmerijskega varovanja zelo pesimistično. Potem, ko so gospostvo Groblje zapustili žandarji, se je za zaščito na okrožno vodstvo obrnil upravnik tamkajšnjega gospodarstva.« Ob tem je kritičen do podrobnejšega opisovanja bojev s partizani in usodi od partizanov ubitih Nemcev: »Opisovanje žandarmerijskih akcijskih sil v samo po sebi junaških bojih v Moravčah in drugih oporiščih veliko doprinaša k temu, da je prebivalstvo seznanjeno, da sta se število in oborožitvena oprema nasprotnikov prekomerno povečala. Posnetek usode dr. Phringersa, ki so ga objavili pripadniki nemških oboroženih sil, je vedno pogostejše kritično dojemano in kaže na pomanjkanje osnovnega čuta za skupnost.« Glede politične zvestobe naj bi bile med uradništvom najbolj neugodne razmere na uradu deželnega svetnika in na občini v Kamniku, »kjer je že tako komaj dovolj Nemcev za zasedbo vodilnih položajev in to se zelo dobro odraža v pomanjkanju zglednega zadržanja«, medtem ko naj bi bilo najbolj

⁶³ SI AS 1603, DS Kamnik t. e. 44, Berichte der SA Streife (Poročila patrulje SA), poročilo vodje SA patrulje Kamnik truppenfirerja Kömla, 3. 3. 1944.

⁶⁴ SI AS 1603, DS Kamnik t. e. 44, Berichte der SA Streife, (poročilo vodje SA patrulje Kamnik truppenfirerja Kömla, 25. 3. 1944.

zgledno na finančnem uradu in okrožnem vodstvu. Pri slednjem se sploh ne opaža nobenega slovenskega uslužbenca; izjema je urad za javno blagostanje.⁶⁵ Nadalje piše, da naj bi bil kamniški občinski referat za stanovanja s strani slovenske uslužbenke Leopoldine Podobnik »voden zelo enostransko«. Podobne razmere vladajo na gospodarskem uradu deželnega svetnika. Premalo naj bi se posvečalo pozornosti čistilcem/pospravljalcem v javnih uradih, saj bi bile »za ta mesta najbolj primerne ženske iz vrst tistih, ki so jih oškodovali oz. prizadeli partizani«.⁶⁶ Nadalje se v poročilu navaja, da je neki kamniški mesar vzel za Nemce določene stvari »od vage« in jih kasneje ponudil v odkup slovenskim strankam; dotične stvari naj bi Slovencem prodajal že v času, ko je bila mesarija še uradno zaprta, nemškim kupcem pa je nato pokazal prazno prodajno mizo. Kamniški čevljar Pogačar pa naj bi ošvrknil Nemko, ker ni znala slovensko z besedami: »Sedaj pa ste že dovolj časa v Kamniku, da bi se že lahko naučila slovensko!« Dobava jajc je bila kljub objavi v časopisju zelo pomanjkljiva,; tudi ponudba posnetega mleka je bila zelo skromna. V mlekarni kranjske mlekarske zadruge v Kamniku se je neka prodajalka »zelo zoperstavila nemški družini«.⁶⁷ Iz poročila okrožnega šolskega svetnika za Kamnik Franza Stonnerja za leto 1943–1944 zvemo, da so na začetku leta 1944 za 12 otrok nemških kolonistov ustanovili zasilno šolo v poslopju občinskega urada Homec. Vendar so po partizanskem napadu na to poslopje 21. maja 1944 to zasilno šolo opustili in poročali: »Ker so bile tudi družine kolonistov zelo ogrožene zaradi neprestanih napadov, so jih iz varnostnih razlogov napotili v večje kraje, kjer njihovi otroci naprej obiskujejo šolo.«⁶⁸ To pa je tudi zadnje okupatorjevo sporočilo o nemških kolonistih v okrožju Kamnik.

ZAKLJUČEK

Čeprav je nemški okupator ob začetku okupacije imel zelo velike načrte z modernizacijo kamniškega območja tako na prometnem, stavbnem, kmetijsko-produkcijskem področju in vse to povezoval s hkratnim ponemčenjem tega območja, so vsi njegovi načrti po letu 1943 propadli. Tako je bilo tudi v zvezi s kolonizacijo tega območja, ki razen prve faze, ki je predstavljala naselitev okupatorjevih funkcionarjev in pomožnega uradniškega osebja z družinami, ni uspela. Tako maloštevilni nemški kmečki naseljenci iz druge faze naselitve

⁶⁵ Prav tam.

⁶⁶ Prav tam.

⁶⁷ Prav tam.

⁶⁸ Ferenc, Ferenc, Polom raznarodovalnih načrtov nemškega okupatorja v okrožju Kamnik, str. 348.

kot uradniki iz prve faze so se na tem območju kmalu znašli v velikih težavah, saj jih je domače slovensko prebivalstvo večinoma odklanjalo; v letih 1943 in 1944 so postali tudi tarča partizanskih napadov – strah pred njimi je nemške koloniste potisnil s slovenskih kmetij v okupatorjeve postojanke in na koncu vojne tudi od tam v Avstrijo ali Nemčijo.

SEZNAM VIROV IN LITERATURE

Arhivski viri

Arhiv Republike Slovenije ARS

SI AS 1603, Deželni svetnik za okrožje Kamnik

– t. e. 41, Zadeve okrožnega kmetijskega poverjenika pri političnem komisarju v Kamniku
– t. e. 44, Poročila patrolje SA, Naselitev Nemcev na Gorenjskem.

SI AS 1613, Koroška ljudska zveza,

– t. e. 5, Tedenska poročila političnega komisarja v Kamniku 1941

SI AS 1613, Pooblaščenec državnega komisarja za utrjevanje nemštva, Urad Bled (1941–1942); Pooblaščenec državnega komisarja za utrjevanje nemštva, Urad Radovljica (1943–1945)

Literatura – monografije

Ajlec, Kornelija in Repe, Božo: *Razkosana Slovenija. Okupacijske meje med drugo svetovno vojno*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2021 (Historia, 35).

Ferenc, Tone, *Nacistična raznarodovalna politika v Sloveniji v letih 1941–1945*, Knjižnica NOV in POS 35, Založba Obzorja, Maribor 1968.

Kokalj Kočever, Monika. *Mobiliziranci v nemško vojsko z Gorenjske v letih 1943–1945*. Ljubljana: Založba Inštituta za novejšo zgodovino, 2017.

Krajevni leksikon Dravske banovine: krajevni repertorij z uradnimi, topografskimi, zemljepisnimi, zgodovinskimi, kulturnimi, gospodarskimi in tujskoprometnimi podatki vseh krajev dravske banovine. Ljubljana: Uprava Krajevnega leksikona dravske banovine, 1937.

Matzer, Lisbeth *Herrschaftssicherung im »Grenzland«, Nationalsozialistische Jugendmobilisierung im besetzten Slowenien (1941–1945)*, Brill/Ferdinand Schöningh, Paderborn 2021.

Skitek, Vinko. »Delovanje nemškega okupatorja v Mežiški dolini med letoma 1941 in 1945.« Doktorska disertacija, Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Oddelek za zgodovino, 2016.

Literatura – članki

Ferenc, Tone. »Polom raznarodovalnih načrtov nemškega okupatorja v okrožju Kamnik.« V: *Izbrana dela, Okupacijski sistemi med drugo svetovno vojno 2, Raznarodovanje*, ur. Mitja Ferenc, str. 331–371. Ljubljana: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete, 2010.

Ferenc, Tone. »Nemška kolonizacija na Slovenskem v drugi svetovni vojni.« V: *Izbrana dela, Okupacijski sistemi med drugo svetovno vojno 2, Raznarodovanje*, ur. Mitja Ferenc, str. 249 – 255. Ljubljana: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete, 2010.

Hančič, Damjan. »Gradbeni projekti nemškega okupatorja v Kamniku.« *Kronika* 71, št. 1 (2023): 195–216.

Žnidarič, Marjan. »Vpliv okupacije na življenje Slovencev leta 1941.« *Prispevki za novejšo zgodovino* 41, št. 2 (2001): 191–200.

NEMŠKA KOLONIZACIJA KAMNIŠKEGA OKROŽJA V LETIH 1941–1945

Povzetek

Na kamniškem območju je pred drugo svetovno vojno živelo izredno malo nemško govorečega prebivalstva, zato je poleg izгона dela slovenskega prebivalstva in ponemčenja preostalega dela kot močno orodje pri ponemčevanju okupator skušal izpeljati tudi ustrezno kolonizacijo tega območja z nemškimi naseljenci, zlasti kmeti. Pri tem je deloma zasledoval tudi ekonomski interes, saj bi nemški naseljenci z boljšim načinom kmetovanja, ki bi ga prinesli v po poljedelski produkciji zaostalo kamniško okrožje, dvignili tudi obseg kmetijske proizvodnje in povečali samooskrbo. Vendar osnovni namen nemške medvojne kolonizacije ni bil zgolj gospodarski, temveč predvsem raznarodovalni oz. ponemčevalni. Zato bi gospodarski interesi stopili v ospredje šele po izvršeni kolonizaciji, na kar je kamniški okrožni kmetijski svetovalec Heinrich Burgstaller nenehno opozarjal. V svojih predlogih se je zavzemal, da bi oblasti kar najbolj znižale finančne pogoje nemškim naseljencem za prevzem slovenskih kmetij, tako da bi za naselitev pritegnili kar najširši sloj zainteresirani nemških kmetov iz rajha, še zlasti iz matičnega gaua Koroške. Poleg tega so se posledice ponemčevanja kazale tudi pri izrinjanju slovenskih grosistov oz. veletrgovskih dobaviteljev dobrin, ki so se dobile na živilske nakaznice v posameznem okrožju v prid nemškim. Tudi pri dobavi nekaterih dobrin, kot npr. delovnih strojev ali živil, ki jih ni bilo na zalogi, so imeli nemški naseljenci prednost pred domačini. Nemška medvojna kolonizacija na kamniškem je obsegala dve fazi: najprej je bila v prvih mesecih okupacije izvršena uspešna faza naselitve nemških (naj)višjih upravno-političnih funkcionarjev in nemškega strokovno-tehničnega pisarniškega ter učiteljskega osebja. Druga faza, kjer je šlo za bolj trajno in strateško premišljeno naselitev nemških kolonistov, zlasti kmetov, pa je kljub ambicioznim načrtom potekala zelo počasi in je večinoma ostala zgolj na papirju oz. izdelanih elaboratih in smernicah. Tudi po številu nemških naseljencev je druga faza zaostala za prvo kar za desetkrat: če je bilo v prvi fazi od aprila 1941 do maja 1942 naseljenih 161 oseb nemške narodnosti (folksdojčerja), pa je bilo v drugi fazi do konca 1942 naseljenih le 15 kmetov z družinami (večinoma zakupnikov/najemnikov, le izjemoma kak pravi lastnik), pa še ti so se soočali z velikimi težavami (pomanjkanje inventarja in kmetijske mehanizacije, majhna donosnost pridelka, majhna mlečnost krav, negativni odnos slovenskega prebivalstva in kasneje tudi partizansko delovanje proti njim).

GERMAN COLONISATION OF THE KAMNIK AREA FROM 1941 TO 1945⁶⁹

Summary

Before the Second World War, the Kamnik area had an extremely small German-speaking population, so in addition to expelling part of the Slovenian population and Germanising the rest, as a powerful tool in the process of Germanisation, the occupier also sought to properly colonise the area with German settlers, especially peasants. In doing so, the occupier also partly pursued an economic interest, since the German settlers would also raise agricultural production and increase self-sufficiency by bringing better farming methods to the agriculturally backward area around Kamnik. However, the underlying purpose of German inter-war colonisation was not merely economic, but primarily one of Germanisation. Therefore, economic interests would only come to the fore after colonisation had taken place, as Heinrich Burgstaller, the district agricultural advisor in Kamnik, constantly warned. In his proposals, he advocated that the authorities should lower as far as possible the financial conditions for German settlers to take over Slovenian farms, to attract the widest possible range of interested German farmers from the Reich, especially from the main district of Carinthia, to settle there. In addition, the consequences of the Germanisation were also felt in the displacement of Slovenian wholesalers or wholesale suppliers of goods, which were obtained on food orders in each district, in favour of the Germans. German settlers were also favoured over the locals in the supply of certain goods, such as working machinery or foodstuffs that were not in stock. The German inter-war colonisation of Kamnik consisted of two phases: firstly, a successful phase of settlement of German (top) administrative and political officials and German professional-technical office and teaching staff was carried out in the first months of the occupation. The second phase, which was a more permanent and strategically thought-out resettlement of German colonists, especially peasants, was, however, very slow, despite ambitious plans, and mostly remained on paper or in the form of elaborate studies and guidelines. Even in terms of the number of German settlers, the second phase lagged behind the first by a factor of ten: while in the first phase, from April 1941 to May 1942, 161 persons of German nationality (Volksdeutsche) were settled, in the second phase, by the end of 1942, only 15 farmers and their families (mostly tenants/renters, only occasionally a legitimate landlord) had been settled, and even they were facing great difficulties (lack of inventory and agricultural machinery, low yields, low milk yields, negative attitudes on the part of the Slovene population, and, later on, the partisan action against them).

⁶⁹ The study was carried out within the framework of the research programme *Violations of Human Rights and Fundamental Freedoms on the Slovenian Territory in the 20th Century* (P6-0380), which is co-financed by the Public Agency for Research Activities of the Republic of Slovenia (ARIS) from the state budget.

DIE DEUTSCHE KOLONISIERUNG IM LANDKREIS KAMNIK IN DEN JAHREN 1941–1945⁷⁰

Zusammenfassung

Vor dem Zweiten Weltkrieg gab es im Gebiet von Kamnik nur wenige deutschsprachige Einwohner. Daher versuchten die Besatzer nicht nur, einen Teil der slowenischen Bevölkerung zu vertreiben und den Rest zu germanisieren, sondern auch eine regelrechte Kolonisierung des Gebiets mit deutschen Siedlern, insbesondere Bauern, vorzunehmen. Das Interesse der Besatzer daran war zum Teil wirtschaftlicher Natur, da die deutschen Siedler auch die landwirtschaftliche Produktion steigern und die Selbstversorgung erhöhen würden, indem sie bessere Anbaumethoden in den landwirtschaftlich rückständigen Landkreis Kamnik einführen würden. Der Hauptzweck der deutschen Zwischenkriegskolonisation war jedoch nicht nur wirtschaftlicher Natur, sondern in allererster Linie germanisierend. Die wirtschaftlichen Interessen würden daher erst nach der erfolgten Kolonisierung in den Vordergrund treten, wie Heinrich Burgstaller, der landwirtschaftliche Bezirksberater in Kamnik, ständig warnte. In seinen Vorschlägen sprach er sich dafür aus, dass die Behörden die finanziellen Bedingungen für die Übernahme slowenischer Bauernhöfe durch deutsche Siedler so weit wie möglich herabsetzen sollten, um möglichst viele interessierte deutsche Bauern aus dem Reich, insbesondere aus dem Muttergau Kärnten, zur Ansiedlung zu bewegen. Darüber hinaus machten sich die Folgen der Germanisierung auch darin bemerkbar, dass slowenische Großhändler bzw. Großlieferanten von Waren, die in den einzelnen Bezirken auf Nahrungsmittelkarten zu bekommen waren, zugunsten von Deutschen verdrängt wurden. Auch bei der Lieferung bestimmter Waren, wie Arbeitsmaschinen oder Lebensmittel, die nicht vorrätig waren, wurden die deutschen Siedler gegenüber den Einheimischen bevorzugt. Die deutsche Zwischenkriegskolonisation in Kamnik bestand aus zwei Phasen: Zunächst erfolgte in den ersten Monaten der Besatzung eine erfolgreiche Phase der Ansiedlung von deutschen (Spitzen-)Beamten aus Verwaltung und Politik sowie von deutschem fachlich-technischem Büro- und Lehrpersonal. Die zweite Phase, in der es um eine dauerhaftere und strategisch durchdachte Ansiedlung deutscher Kolonisten ging, insbesondere von Bauern, verlief trotz der ehrgeizigen Pläne sehr langsam und blieb meist auf dem Papier oder in aufwendigen Studien und Richtlinien stehen. Selbst was die Zahl der deutschen Siedler anbelangt, hinkte die zweite Phase der ersten um das Zehnfache hinterher: Während in der ersten Phase, von April 1941 bis Mai 1942, 161 Personen deutscher Nationalität (Volksdeutsche) angesiedelt wurden, waren in der zweiten Phase, bis Ende 1942, nur 15 Bauern und ihre Familien (meist Mieter/Pächter, mit Ausnahme nur weniger Grundstückseigentümer) angesiedelt worden, und selbst diese hatten mit großen Schwierigkeiten zu kämpfen (Mangel an Inventar und landwirtschaftlichen Maschinen, geringe Erträge, niedrige Milcherträge, negative Einstellung der slowenischen Bevölkerung und später die Maßnahmen der Partisanen gegen sie).

⁷⁰ Die Studie wurde im Rahmen des Forschungsprogramms *Verletzung der Menschenrechte und Grundfreiheiten auf dem slowenischen Territorium im 20. Jahrhundert* (P6-0380) durchgeführt, das von der Öffentlichen Agentur für Forschungsaktivitäten der Republik Slowenien (ARIS) aus dem Staatshaushalt mitfinanziert wird.